

## BİLİMSEL TEFSİRİN TEFSİR OLMA SORUNU

© Kutbettin EKİNCİ<sup>a</sup>

### Öz

Bu çalışma, “bilimsel tefsir” olarak bilinen Kur’ân yorum biçiminin, tefsir olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorusuna cevap aramaktadır. Ayetleri bilimsel veriler ışığında yorumlayan bu yaklaşım, tefsir ilmiyle şu alanlarda sorun yaşamaktadır: Tefsirin tanımı, tefsirin yöntemi, Kur’ân dili, Kur’ân üslubu, Kur’ân’ın amacı, Kur’ân’ın konusu, Kur’ân’ın hedefi, nüzul dönemi bilgi düzeyi... Tefsir, Allah’ın Kelâmının manalarını ortaya çıkarma faaliyetidir. O yüzden ayetlerin asıl manalarına sadık kalır. Bilimsel tefsir ise uzak te’viller yaparak asıl mananın dışına çıkar. Bu açıdan onun bir tefsir faaliyeti yaptığını söylemek zordur. Bilimsel tefsir faaliyetini fıkıh tefsirlerine kıyaslayarak benzetmek bir yanılgıdır. Çünkü Kur’ân, fıkıh için bir kaynak iken beşeri bilimler için bir kaynak değildir. Bilimsel tefsirciler Kur’ân’ın bilimsel keşifleri önceden haber verdiğini iddia ederler. Bu durumu Kur’ân’ın i’icazına dayanak yaparlar. Oysa Kur’ân’ın nüzulünden günümüze kadar müslüman bilim insanlarının buluşları da dâhil hiçbir bilimsel buluş Kur’ân ayetlerine dayanmış değildir. Kur’ân’ın konusu bilimsel bilgi değildir. Onun amacı insanları teknolojik olarak geliştirmek değildir. Onun amacı insana güzel ve huzurlu bir hayat sunmaktır. O nedenle gönderilen hiçbir peygamber bilimsel keşiflere öncülük yapmamıştır. Bilimsel tefsire konu olan ayetler, insanlara ibret alıp iyi bir kul olmalarını zımnen emreder. İnananların bilimsel çalışmalar yaparak insanlara faydalı olmalarını ister. “Bilimsel tefsir” bu konularda tefsir ilminin genel yapısı ve kriterleri ile uyummadığından bu makale, “bilimsel tefsir”in tefsir ilmi içinde yer alamayacağını öne sürmektedir.xxx.

**Anahtar kelimeler:** Tefsir, Te’vil, Bilimsel Tefsir, Dil



### THE PROBLEM OF SCIENTIFIC COMMENTARY TO BE TAFSIR

This study is answering the following question. Can the Qur'anic interpretation known as "scientific commentary" take place in the science of tafsir? This approach, which interprets verses in the light of scientific statements, is

---

<sup>a</sup> Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, [kutbettinekinici@gmail.com](mailto:kutbettinekinici@gmail.com)

problematic in the following areas with the tafsir: Definition of tafsir, tafsir's method, Quran language, Qur'anic style, purpose of Qur'an, subject of Qur'an... Tafsir is the activity of uncovering the meanings of God's word. In that sense, it remains true to the meanings of the verses. Scientific tafsir goes out of the real meaning by making distant interpretations. Thus, tafsir scholarship allows the object to be objective in the interpretation of verses. It is a mistake to compare scientific tafsir activity by comparing it with fiqh interpretations. Scientific commentators make this analogy. Scientific commentary does not resemble other Islamic sciences such as fiqh. Because the Qur'an is not a source for the humanities while it is a source for fiqh. For example, the subject of fiqh is not the Qur'an itself first, they are non-Qur'anic. But it goes to the Qur'an to solve his own problems and advocates opinions accordingly. The source of scientific knowledge is not the Qur'an. It has his own methods and resources to access knowledge. Scientific knowledge, does not accept the Qur'an as a source of information...

*[The Extended Abstract is at the end of the article.]*



### **Giriş**

Kur'ân'ı anlama çabaları içinde değerlendirilen tefsir faaliyetleri Hz. Peygamberin dönemine kadar dayandırılır. Allah'ın insanla yegana sözlü iletişimi olan Kur'ân müslümanlar için son derece değerli olmuştur. Kur'ân'ın ne dediği ve her ayetinden ne kastettiği hatta her kelimesinin anlamı müslümanların araştırma konuları arasında sayılmıştır. Kur'ân'ı hiç anlamadan sadece metnini okumanın bile ibadet sayılması onun müslümanlar nezdindeki değerini anlatmaya yeter. Bu yüzden Kur'ân'ı anlayacak kadar bilgiye sahip olmak müslümanlar için değerli sayılmış, onu anlamaya yönelik yapılan ilmi çalışmalar da en hayırlı ameller arasında yerini almıştır.

Şüphesiz Kur'ân'a yönelik çalışmalar tefsir ilmiyle sınırlı değildir. İ'câzı, grameri, edebî yönü, ahkâmı, kıssaları, ayetlerin nüzul sebepleri gibi değişik açılardan ele alan birçok çalışma yapılmıştır. Kelâm, fıkıh, tasavvuf ve felsefenin yanında beyan, bedi', meânî, nahiv ve sarf gibi dil bilimleri de ortaya çıkışlarından beri Kur'ân'dan faydalanarak gelişmişlerdir.

Tefsire duyulan ihtiyaç Kur'ân'ın anlaşılması problem olunca başlamıştır. Hz. Peygamber hayatta olduğu müddetçe yaşamıyla ve insanlara rehberliğiyle Kur'ân'ın bir açıklayıcısıydı. Onun bugün tefsir ilminin yaptığı gibi Kur'ân lafızlarına yönelik açıklamaları çok nadirdir, çünkü muhataplarının dil açısından Kur'ân'ı anlama problemi yoktu. Kur'ân'ı

anlama problemi Hz. Peygamberin irtihalinden sonra değişik milletlerden insanların İslam'a girmesi ve nüzule şahit olmayan bir neslin gelmesiyle tefsire ihtiyaç doğdu. Bu ihtiyacı da İbn Abbas gibi Kur'an aşinalığı fazla olan bazı sahabeler gidermeye çalışmışlardır. Böylece sahabe döneminden sonra her asır, ihtiyaca göre değişik şekiller ve yöntemler takip ederek kendi tefsirlerini oluşturmuştur.

Kur'an'a yönelik tefsir çalışmalarının tabiin döneminde nasih-mensuhla ilgili olması, çelişik gibi görünen ahkâmın çıkan yeni sorunlara karşı doğru uygulanması ihtiyacından doğmuş olabilir. Tabiin sonrası dönemde ise Kur'an lafızlarının sadece Arap dili açısından açıklanarak tefsir edilmesi Kur'an'ın nüzülü dönemindeki Arap dilinin safiyetini kaybetmesi ve Araplar dışındaki insanların İslam'a girmesi nedeniyle olma ihtimali yüksektir. Bu dönem müfessirlerinin kendi çalışmalarını "Meâni'l-Kur'an"<sup>1</sup> olarak isimlendirmesi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Çünkü bu eserler bir tefsirden çok Kur'an lafızlarının anlamlarını tespit etmeye yönelik olan ve yok denecek kadar az yorum içeren çalışmalardır.

Tefsir tarihi verileri, her dönemin kendi şartlarına uygun tefsirlerin ortaya çıkışında etkili olduğu tezini desteklemektedir. Tabiin ve atbau't-tabiin sonrası tefsir anlayışı ya Kur'an lafızlarına yönelik filolojik açıklamalar ya da sahabe ve tabiin kavillerin ağırlıklı olduğu ve yorumun az görüldüğü rivayet tefsirleri şeklindedir. Bu anlayışın temel sebebi Kur'an'ı mümkün merteye olduğu gibi yorumsuz kabul etmektir. Sonraki dönemlerde şartlar değiştiği ve Müslümanlar başka milletlerin kültürleriyle tanıştıkça görüş ve yorum/te'vil ağırlıklı tefsirler ortaya çıkmaya başlamıştır. Çağdaş tefsir çeşitlerinden kabul edilen "bilimsel tefsir" in hikâyesi de bundan farklı değildir, ancak bu tür bir tefsir anlayışı, onu kabul edenler-etmeyenler bağlamında sorun yaşamıştır ve yaşamaya devam etmektedir.

Bilimsel tefsiri inceleyen çalışmalar, onu Gazzalî'ye kadar dayandırsalar da asıl revaç bulmasını yirminci yüzyıla ait kılmaktadırlar.<sup>2</sup> Bu çalışmalara göre Avrupa'nın sanayi devriminden sonra bilim ve teknikte ilerleme kaydetmesiyle, pozitivistimin ve rasyonalizmin bilgi kaynağının sadece kendisinde olabileceği iddiası neticesinde metafizik bilgi, dolayısıyla

<sup>1</sup> el-Ferra (ö. 207) Ahfeş (ö. 215) ve Nehhas'ın (ö. 338) "Meâni'l-Kur'an" adlı eserleri ve Ebu Ubeyde'nin (ö. 209) "Mecazu'l-Kur'an'ı" adlı eseri tabiin sonrası Kur'an tefsirleridir.

<sup>2</sup> Bilimsel tefsirin gelişmesi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Celal Kırca, *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'an'a Yönelişler*, (İstanbul: Marifet y., 2009), 195-207; Celal Kırca, "Kur'an-ı Kerîm'in Tefsiri ve İlimlerle Olan Münasebeti" *İslâm Medeniyeti* 5/2 (1981): 17-26; M. Suat Mertoğlu, "Kur'an'ı Modern Bilimlerin Işığında Okumak: Tantavi Cevheri Örneği" *Divan* 16/30 (2011): 101.

dini bilgi reddedilmiştir. Bu anlayışın dini tamamen inkâr etmesi sonucu bilim-din çatışmasına tepki olarak Kur'ân ayetlerinin akılcı yöntemlerle ve bilimsel verilerle tefsir edilmesi yoğunluk kazanmıştır.<sup>3</sup> Bilimsel tefsircilere göre Gazzalî (ö. 505), Fahrüddin er-Razî (ö. 606) ve Suyûtî'nin (ö. 911) desteklediği bu tefsir yöntemi, son dönemde akılcı akım mensupları Seyyid Ahmed Han (ö. 1898), Muhammed Abduh (ö. 1905), Afganî (ö. 1909), ile devam etmiştir. Bilimsel verilere dayanarak ayetleri tefsir etme yöntemi Tantavî'yle (ö. 1940) zirveye ulaşmıştır.<sup>4</sup> Bir fıkıh usulcüsü olan Şatibî (ö. 790) bu tür bir tefsir yöntemine karşı duran ilk isimdir.<sup>5</sup> Bu yönelişi benimsemeyen son dönem ilim insanlarından ise Hüseyin ez-Zehebî, Seyyid Kutub, Emin el-Hulî ve Ayşe Abdurrahman öne çıkan isimlerdendir.

Tantavî sonrası bu akımın Türkiye'de gelişmesini sağlayanların başında Celal Kırca gelir. Kırca, "İlmî Tefsir Hareketi" başlığıyla hazırladığı doktora tezini 1984 yılında "Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler" adıyla yayınlamakla bu yönelişin tanıtılmasında önemli katkı sağlamıştır. Bu tür bir tefsir yöntemini günümüz Türkiye'sinde destekleyen ve gelişmesinden yana olanlardan olan Zeki Duman, Salih Akdemir, Veysel Güllüce, Sakıp Yıldız öne çıkan isimlerden olmakla birlikte, onlarla sınırlı değildir. Günümüzde bu yönelişe karşı duran isimler arasında Mustafa Öztürk, Süleyman Gezer, Şehmus Demir'i sayabiliriz.

Bu çalışmada biz modern bilimin verilerine dayanarak Kur'ân ayetlerine getirilen açıklamaların, tefsir ilminin mahiyeti içinde olup olamayacağını inceleyeceğiz. Bu tür bir tefsir yöntemi tefsir sayılabilir mi? Bu yöntem tefsirin amacıyla uyuyor mu? Bilimsel veriler, tefsir ilmini oluşturan kaynaklar arasında yer alabilir mi? "Bilimsel tefsirin", ahkâm ve kelâmî tefsirler gibi tefsirlerle kıyaslanması "bilimsel tefsire" bir dayanak oluşturur mu?

### A. Tefsirin Mahiyeti ve Bilimsel Tefsir

"Bilimsel tefsir" olarak anılan gayretleri tefsir kavramının içinde görebilmek için tefsirin İslamî ilimlerde ne ifade ettiğine ya da tefsir

<sup>3</sup> Bilimsel Tefsirin Son Dönem Tarihsel Süreci için bkz. Düccane Cündioğlu, "Ernest Renan ve Reddiyeler Bağlamında İslam-Bilim Tartışmalarına Bibliyografik Bir Katkı", *Dîvân: İlmî Araştırmalar*, 2 (1996): 1-94; Süleyman Gezer, *Kur'ân'ın Bilimsel Yorumu*, (Ankara: Ankara Okulu y. 2009), 106-121; Şehmus Demir, *Kur'ân'ın Yeniden Yorumlanması*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 111-123.

<sup>4</sup> Kırca, *Kur'ân'a Yönelişler*, 206; Ahmet Akbaş; "Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri," *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/15 (2016): 75-93.

<sup>5</sup> Şatibî'nin gerekçeleri için bkz. İbrahim b. Musa eş-Şatibî, *el-Muvafakat*, thk. Ebu Ubeyde Meşhur b. Hasan, (Daru ibn Affan, 1997), I: 59-72.

geleneğinde nasıl anlaşıldığına bakmak gerekiyor. Bir şeyin üzerini açmak, kapalı bir anlamı açıklamak, tercüme etmek gibi sözlük anlamları olan “tefsir” kavramının ıstılahî tanımı İslamî ilimlerde çeşitli şekillerde yapılmıştır.<sup>6</sup> Bu kavramın çeşitli şekillerde yapılmış ıstılah anlamının detaylarını mesela Suyûtî’nin “el-İtkân”ı ve Zerkeşî’nin “el-Burhân”ı gibi klasiklerde; ayrıca Zehebî’nin “et-Tefsir ve’l-Müfessirun” ve Cerrahoğlu’nun “Tefsir Usulü” gibi son dönem eserlerde bulmak mümkündür. Amacımız sadece üzerinde odaklandığımız konuyu incelemek olduğu için bu tanımları burada tekrarlamayacağız. Sadece bu tanımlarla tefsir ilminin mahiyeti ve sınırlarıyla ilgisi açısından ilgileneceğiz.

İslamî ilimlerde “tefsir”e yapılan tüm tanımların ortak noktası, onun Allah’ın Kelâmının manalarını ortaya çıkaran faaliyet olmasıdır. Bu faaliyet, ayetlerden Allah’ın muradını -insanın gücü nispetinde- tespit etme faaliyetidir. “Manaları ortaya çıkarma” ve “Allah’ın muradını tespit etme” aynı şeyler olmasa da aynı faaliyet içinde biri diğerinin mülazımıdır. Allah’ın muradını tespit etmek, tefsirin amacı olarak da görülebilir. “Bilimsel tefsir”in manayı olduğu gibi ortaya çıkarmama sorunu olduğundan; bu tür bir tefsirin bu faaliyetle iyi geçindiğini söylemek zordur.

Tefsir, Kur’ân metnini anlama çabası olduğu için ve neticede Kur’ân da Arapça bir dille nazil olduğundan; bir dilde anlamayı oluşturan bütün unsurlar tefsir faaliyetinde devreye girer. Hatta o dile mahsus bazı özellikler-Arapça için mesela iraptan doğan okuma farklılıkları veya kıraat farklılıkları-bile tefsirde göz önüne alınır. Kur’ân’a özgü özellikler bile bir müfessirin bilmesi gereken hususlardan sayılmıştır.<sup>7</sup> Arap grameri, Beyân, Meânî, Bedi gibi dilsel ilimler ve sebab-i nüzul, indiği toplumun kültürü, sosyal durumu gibi sözün/Kur’ân’ın söylendiği ahval veya diğer bir ifadeyle sözün tarihsel durumlarını bilmek tefsir geleneğinde vazgeçilmez unsurlardandır. Kur’ân’ın bütünü için bu böyle, ama her bir ayet için bu unsurların tümüne ihtiyaç duyulmayabileceği açıktır.

Doğrusu her metin için dilsel unsurlar ve sözün söylendiği ahval her zaman için geçerli olduğu gibi o metnin yazarına has özellikler de metnin yorumunda önemli unsurlardandır. Kur’ân, beşerî bir kelâm olmadığına göre

<sup>6</sup> Celaluddin es-Suyûtî, *el-İtkân fi Ulumi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ebu’l-Fadl, (yy. 1974), 4: 192-196; Muhammed Abdulazim ez-Zürkanî, *Menahilu’l-İrfan fi Ulumi’l-Kur’ân*, (Matbatu İsa el-Babi, ty.) 2: 3-4; Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsir ve’l-Müfessirun*, (Kahire: Mektebetu Vehbe, ty.) 1: 12-13; Fehd er-Rumî, *Dirasat fi ulûmi’l-Kur’ân*, (yy. 2003), 149-150; İbn Süleyman b. Nasiru’t-Teyyar, *Mefhumu’t-Tefsir ve’t-Te’vil ve’l-İstinbat ve’t-Tedebbür ve’l-Müfessir*, (Daru İbnu’l-Cevzî, 1427), 65-68.

<sup>7</sup> Suyûtî, *el-İtkân*, 2: 166, 334.

onu bir yazarın kaleminden çıkmış gibi değerlendiremeyiz.<sup>8</sup> Yani eserleri dışında hariçten bir yazarda ulaşabileceğimiz malumatın benzerine Allah'ta ulaşma kudretimiz yoktur. Biz, onu ancak indirdiği kitapta kendisini tanıttığı kadar tanımakla sınırlı durumdayız, fakat o beşeri bir kelâmı, beşerin kolaylıkla anlayacağı bir dille ve beşer bir elçinin ağzından hitap ettiğine göre elimize başka imkânlar sunulmuş demektir. O halde Kelâmın ilk hitap edeni olan elçinin ahvali ki, İslam geleneğinde bunun karşılığı sünnettir- bir metnin yazarı kadar tefsirde işimize yarayacaktır. O halde Kur'ân tefsirinde kısaca *dil, ahval ve sünnet* önemli üçlü unsurlardır.

Tefsir ilminin ilgilendiği saha bu üç unsuru kullanarak Kur'ân metnini olduğu gibi doğru anlamakla ilgilidir. Böylece müfessirin kendi yorumunu katmadan ayetlerde doğru anlam tespitinde bulunma imkânı veren ilimlerden biri de tefsirdir. Tefsirin kullandığı bu üç unsur müfessirin dışında olan unsurlar olduğu için müfessirin burada nesnel olma veya nesnel olmaya çok yakın durma imkânı bulunmaktadır. Bu özellik Kur'ân'dan faydalanan diğer İslamî ilimler için söz konusu değildir. Kelâm, Fıkıh, Tasavvuf, Felsefe ilimlerinde öznellik ön plandadır. Bu ilimler, Kur'ân'ı bir kaynak olarak kabul ettikleri halde onların konuları ilk önce Kur'ân dışı konulardır. Kendi sahalarının sorunlarını çözebilmek ve ileri sürdükleri iddialara ve görüşlere dayanak bulmak için Kur'ân'a müracaat ederler. Onların bu faaliyeti zorunlu olarak Kur'ân'a yaklaşımlarında öznel olmayı gerektirir, çünkü ayetlerden te'vil yoluyla faydalanırlar. Tasavvuf nefis tezkiyesi, ruhun kemalatı ve irfanî ilim gibi insanın aşkın boyutuyla ilgilenir. Bu yolda takip edeceği yol ve yöntemlerin dayanaklarını Kur'ân'da bulmaya çalışırken kendisine yarayan ayetleri te'vil eder. Keza Kelâm da Allah'ın sıfatları, fiilleri, kelâmının mahiyeti, insan fiilleri ve sorumluluğu gibi konuları incelerken akli dayanaklarla birlikte Kur'ân'dan kendileri için buldukları ayetleri te'vil ederek dayanak oluşturur. Bu durum Fıkıh ilminde içtihat ve istinbat faaliyeti için de farklı değildir. O yüzden tefsir ilmiyle diğer İslamî ilimleri ayıran en belirgin özellik; konu ve amaçlarının farklı olmasıdır. Tefsir ilminin konusu bizzat Kur'ân ve amacı Kur'ân'dan Allah'ın muradını tespit etmek iken, diğerleri ise konularına Kur'ân'dan bilgi alma arayışı içindedirler.<sup>9</sup> Böylece bu ilimler tefsir ilminin verilerinden faydalanarak Kur'ân ayetlerini kullansalar da onların bu ayet yorumları tefsir değil, ancak kendilerine özgü te'vil/yorum sayılabilir. Bir kelâmcının, fıkıhçının, felsefecinin veya mutasavvıfın ilgi alanlarıyla alakalı ayet te'villeri, Kur'ân'ın onlar için bir

<sup>8</sup> Buradan Kur'ân'ı hermeneutik bir yöntemle anlamayı destekleme anlamı çıkmamalıdır.  
<sup>9</sup> Halis Albayrak, "Tefsir İlminin Sınırlarına Dair," *Tefsir Nasıl Bir İlimdir Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantısı*, (15-16 Mayıs 2010, 2011): 78-85.

araç/delil olduğunu göstermektedir. Çünkü onlar ayetleri yorumlarken Kur'ân'ın bütünlüğü, siyak, sibak, sebab-i nüzul, ahval, gibi tefsirin önemseydiği unsurları göz ardı ederek sadece ayet lafızlarının muhtemel herhangi bir delaleti, mefhumu, mulazımı veya işareti onlar tarafından çoğu zaman yeterli görülmektedir.

O halde kelâmî tefsirler veya fikhî tefsirler gibi kavramlar ne ifade ediyor şeklinde bir soru kaçınılmaz olmaktadır. Fikhî tefsir veya kelâmî tefsir denilen çalışmalar mezhep görüşlerine göre fıkıh içtihatları veya kelâmî görüşleri içinde ağırlıklı olarak barındıran tefsirlerdir. Bazı müellifler Kur'ân'a yaptığı tefsirlerde ahkam ile ilgili veya kelâm konularıyla ilgili ayetlere geldiklerinde bu ayetleri mensup oldukları mezhebe kaynak olsun veya kendi içtihadına ya da kelâmî görüşüne delil olsun diye te'vil etmişlerdir. Orada bir müfessir gibi değil de mesela bir fakih veya kelâmcı olarak davranmışlardır. Onların bu ayet açıklamaları tefsir değil te'vil olarak görülmelidir. Çünkü orada fakih, kendi içtihadına ahkâm ayetlerinden destek arayışındadır. Eserin geneli bir tefsir niteliği taşımakla birlikte müellifin ahkam ayetlerinde yaptığı öznel içtihatlar "fikhî tefsir" kavramına sebebiyet vermiştir. Bu tamlamada "tefsir" geçmesi ilmî değil kategorik veya geleneksel yansımayı gösterir. Fikhî tefsire Cessas'ın "Ahkamu'l-Kur'ân"ı örnek gösterilebilir. Bu tür "tefsirler" ayrı bir tefsir türü olarak görülmemeli, te'vil faaliyeti olarak telakki edilmelidir. Çünkü "fikhî tefsir" kavramı burada tefsir türünü ifade etmez, ayet te'villerinden çıkarılan içtihatları ifade eder. Bilindiği gibi tefsir geleneğimizde kategorik olarak iki tür tefsir vardır: dirayet tefsiri ve rivayet tefsiri... Fikhî tefsir denildiği zaman; emsallerine göre fikhî içtihatları içinde daha fazla barındırdığı için bu o tefsirin sınıfsal değil sadece niteliksel bir özelliğini ifade etmiş olur. Bu tefsirler Kur'ân'ın tamamı açısından neticede "dirayet" tefsirleri kategorisindedirler.

### B. Bilimsel Tefsirin Tefsir İlmiyle Problemi

Tefsirin alanını belirledikten sonra şu soruların cevaplarını aramalıyız: "Bilimsel tefsir" denilen çalışmaları hangi konumda görmeliyiz? Tefsir ilmi içinde sayılabilir mi? Bilimsel tefsiri mesela fikhî, kelâmî tefsir denilen çalışmalar gibi görebilir miyiz? *"Bu kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık"*<sup>10</sup> *"Yaş kuru hiçbir şey yoktur ki, apaçık kitapta olmasın"*<sup>11</sup> *"Sana her şeyi açıklayıcı kitabı indirdik"*<sup>12</sup> gibi bilimsel tefsir denilen çalışmaların kendilerine kaynak olarak gösterdiği ayetleri nasıl anlamalıyız?

<sup>10</sup> Ena'm, 6/38.

<sup>11</sup> Ena'm, 6/59.

<sup>12</sup> Nahl, 16/89

Bilimsel tefsire yapılan tanımlardan bu tefsiri destekleyenlerin makbul gördükleri tanım, “Kur’ân ayetlerini bilimsel veriler ışığında açıklamak onlardaki bilimsel gerçekleri ortaya çıkararak i’câz yönünü göstermektir”<sup>13</sup> şeklinde olabildiği gibi “bilimsel verilerle ayetlerin delaletleri arasındaki uyumu araştıran, anlamaya ve açıklamaya çalışan tefsir”<sup>14</sup> olarak da yapılmıştır. “Kur’ân’dan bilimsel veriler keşfetmek” temalı tarifler, bilimsel tefsir taraftarlarının çoğu tarafından da destek görmemiş ve eleştirilmiştir. O yüzden Emin el-Hûlî tarafından yapılan, “bilimsel ıstılahları Kur’ân-ı Kerim ibarelerine hâkim kılan ve ibarelerden çeşitli bilimsel ve felsefi görüşleri çıkaran tefsirdir” tanımı eleştirilmiştir.<sup>15</sup> Bilimsel veriler ışığında Kur’ân ayetlerini açıklamak, anlamaya çalışmak bilimsel tefsirde kabul gören en mutedil tarif olarak görünmektedir. Biz de bilimsel tefsiri bu şekilde varsayıp buna göre tefsirdeki yerini değerlendireceğiz.

Fıkıh vb. İslamî ilimlerin ayetlere yaptıkları yorumlarla ayetlere yapılan bilimsel yorumlar arasındaki büyük fark gözden kaçmamalıdır. Fıkıh, kelâm, tasavvuf gibi ilimler Kur’ân’ı kendileri için bilgi kaynağı görürler ve te’vil üretirler. Eğer fizik, kimya, biyoloji, matematik, astronomi gibi bilimler de Kur’ân’ı bir bilgi kaynağı görüp yaptıkları keşif ve buldukları icatları Kur’ân’ı yorumlamak suretiyle gerçekleştirselerdi o zaman bilimsel yorumlar, fıkıh vb. ilimlerinin Kur’ân’a yaklaşımlarına benzeyebilirdi. Açık ki, fen bilimlerinin bilgi kaynakları gözlem ve deney gibi ampirik bilgilerdir. Bu bilimler için Kur’ân bilgi kaynağı değildir, ama fıkıh vb. İslamî ilimler için bilgi kaynağıdır. O halde ayetlere yapılan bilimsel yorumları bir tefsir olarak telakki edebilmek amacıyla fıkıh vb. ayet yorumlarını bilimsel yorumlarla kıyaslamak bir hatadır. Nitekim bilimsel yorumu savunanlardan biri olan Celal Kırca bu hataya düşenlerdendir.<sup>16</sup> Bilimsel tefsir anlayışı, mesela fıkıh ilminin yaptığı gibi bilimsel bir çalışmayı Kur’ân üzerinden sonuçlandırma faaliyeti şeklinde gerçekleşseydi, örneğin kanser tedavisini Kur’ân’da araştırıp bulma çalışması olsaydı veya bir fizik sorununu çözmek için Kur’ân üzerinden uğraşsaydı o zaman bir te’vil veya tefsir olmayı hak edebilirdi. Bu açıdan bakıldığında bilimsel yorumların tefsir ilmi içinde bir yerinin olması muhtemel olmadığı gibi fıkıh vb. ilimlerin yaptığı gibi bir te’vil çalışması

<sup>13</sup> Veysel Güllüce, “Kur’ân’a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi, Tarihten Günümüze Kur’ân’a Yaklaşımlar”, *İlim Yayma Vakfı Kur’ân ve Tefsir Akademisi*, (İstanbul, 2010): 377-399.

<sup>14</sup> Kırca, “Kur’ân ve Modern Bilim: İlişkisi-Sahası-Sorunları”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (2012): 7-34.

<sup>15</sup> Güllüce, “Kur’ân’a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi”, 377-399.

<sup>16</sup> Celal Kırca, “Kur’ân ve Tabii Bilimler”, *Kur’ân Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2/16,17,18 (1999): 72-94.



olarak da görülemez.

Bilimsel yorumcuların en önemli iddialarından biri, fen bilimlerince keşif edilen bilgi ve icatların Kur'ân tarafından önceden haber verildiği iddiasıdır. Bu durum Kur'ân'ın i'cazına mesnet yapılır. Kur'ân'ın nüzulünden günümüze kadar müslüman bilim insanlarının buluşları da dâhil hiçbir bilimsel buluşun Kur'ân ayetlerine dayanarak gerçekleşmemesi bu iddianın son derce zayıflığını göstermektedir. Hem böyle bir iddia, tedvin döneminden şimdiye kadar Kur'ân'a yorum yapan bütün yorumcu alim ve bilginleri cehalet ithamına sebebiyet verecektir.

Bilimsel tefsirin tefsir olamama nedenlerinden biri de dilin doğasına aykırı bir yorumlama olmasıdır. Çünkü bu tefsir anlayışı, sonradan üretilen bilimsel ıstılahları nüzul dönemindeki Kur'ân'ın kullandığı kelimelerin anlamlarına yüklemektedir. Oysa mütekellimin kullandığı kelimeler, hitap ettiği muhatapların bulunduğu zaman ve şartlardaki manalarla sınırlıdır. Bunun evrensellekle veya tarihsellekle bir ilgisi yoktur. Dilin doğası kelimeler bazında bunu gerektirir. Mütekellimin kullandığı bir kelime, kullanıldığı zamanın dışında gelecekte kendisine yüklenecek bir manayı ifade edemez. Kur'ân'da kervan anlamında geçen "seyyare"<sup>17</sup> kelimesinin günümüz Arapçasındaki karşılığı olan "araba" Kur'ân'daki kelimenin manalarından sayılamaz. Zaman geçtikçe bir kelimedeki anlam genişlemesi veya daralması olabilir, ama yine bu anlamlar ortaya çıktıkları zamandan sonra geçerlidir. Çünkü konuşma, mütekellimle muhatap arasında bir anlaşma ameliyesi olduğundan kullanılan kelimelerin anlamları kullanılan dilin yaşadığı ortamdaki mütekellim ve muhatapın zihnindeki karşılıklarından ibarettir. "Dolayısıyla bir metinde yer alan kavramı sadece metin olarak ele alıp onu söz ve bağlamından koparmak suretiyle anlamlandırmak eksik ve yanlış bir uygulama olur. ...Kur'ân'ı anlamada uygulanacak böyle bir yöntem çok daha yanlış olacaktır."<sup>18</sup> Böylece "O (Allah), insanı bir alaktan yarattı"<sup>19</sup> ayetinde "alak" kelimesi -bazı meallerin anlamlandırdığı gibi- döllenmiş yumurta ve embriyo anlamında olamaz.<sup>20</sup> Çünkü "embriyo" "zigot" vb. kelimeler Biyoloji biliminin terimleridir ve anlamları da terimleştirdiği zamandan beri geçerlidir. Ayetten yumurtanın döllenmesinin kastedildiğini iddia etmenin hiçbir dayanağı yoktur ve dilin doğasına aykırıdır. Bu kelimenin eğer nüzul

<sup>17</sup> Yusuf, 12/19.

<sup>18</sup> Kirca, "Kur'ân'ı Anlamada Dil Problemi", "Kur'ân Mesajı; İlmî Araştırmalar Dergisi", 1/9, (1998): 34-60.

<sup>19</sup> Alak, 96/2.

<sup>20</sup> Diyanet Vakfı, Yaşar Nuri Öztürk, Bayraktar Bayraklı mealleri "alak" kelimesine döllenmiş yumurta veya embriyo anlamını vermişlerdir.

döneminde anlamı kan pıhtısıysa böyle anlamak dilin kullanım doğasının gereğidir. Böyle anlamak yumurtanın döllenmesini inkâr anlamına gelmediği gibi Kur'ân'ın evrenselliğine ve bilimsel verilere aykırı bir anlayış da değildir. Buna rağmen bilimsel tefsirciler Kur'ân'ın i'câzı uğruna "alak" kelimesinin embriyo anlamında olduğunu ifade ederler. Bununla biyolojinin çağımızda keşfettiği döllenmeye Kur'ân'ın yüzyıllar önce işaret ettiğini iddia ederler. Bu yöntem doğruysa Kur'ân'ın "seyyare" kelimesiyle arabaların icadına da işaret ettiğini söyleyebiliriz.

Bilimsel tefsirin tefsirle sorunlu olduğu durumlardan biri de tefsir ilminin amacıyla alakasız olmasıdır. Az önce ifade edildiği gibi tefsirin amacı Allah'ın muradını tespit etmektir. Allah'ın muradı Kur'ân'ın iniş gayesinden bağımsız değildir. Kur'ân kendisinin insanların doğru yolu bulması için bir hidayet kitabı olduğunu bildirmektedir. Ayetlerine de bu açıdan bakıp onları anlamaya çalışmak Allah'ın muradını tespit etmede önemli bir unsurdur. Bilimsel tefsir çalışmaları ise ayetlerin maksatlarını bir kenara bırakıp, ayet ifadelerini bütüncül anlamdan koparmaya sebep olsa da bilimsel verilerle zorlama yorum peşine düşmektedir. Burada ayetin ifade gayesi ve bağlamı gözletilmemektedir. Mesela bilimselciler tarafından "*Onlar, bizim için Rabbine dua et de rengi neymiş açıklasın dediler. Mûsâ şöyle dedi: Rabbim diyor ki, o, sapsarı; rengi, bakanların içini açan bir sığırdır*"<sup>21</sup> ayetine dayanarak sarı rengin insanlar üzerinde olumlu psikolojik bazı etkilerinden söz edilir. Sarı rengin kullanıldığı sınıflarda, cezaevlerinde ve hastanelerde insanların daha uyumlu olduğu, daha az problem çıkardıkları ve şiddet kullanmalarının azaldığına dair araştırmalar zikredilir.<sup>22</sup> Ayetin bağlamı<sup>23</sup> ve maksadıyla hiçbir ilgisi olmayan bu tür açıklamalar Allah'ın muradını amaçlamadığı için tefsir ilmi içinde yerini alamaz. Diğer taraftan bu araştırmaların bilimsel kesin sonuçlar olma sorunu bir yana başka araştırmalar sarı rengin olumsuzluklarını ortaya koyarsa nasıl bir çelişki yaşanacağı ve Kur'ân'a ne kadar zarar vermeye dönüşeceği açıktır.

Bilimsel tefsirin sorunlarından biri de Kur'ân'ın hedefinin başka; bilimsel tefsircinin uğraşısının başka olmasıdır. Kur'ân'ın bir hidayet kitabı olmasının gereklerinden biri de ayetler üzerinde düşünmek ve ibret almaktır. Kur'ân bu düşünme ameliyesini hem lafzî hem kevnî ayetler için önermektedir. Kur'ân'ın önerdiği şey ile bilimsel tefsir anlayışının yaptığı şey

<sup>21</sup> Bakara, 2/69.

<sup>22</sup> Akbaş, "Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri", 75-93.

<sup>23</sup> Bağlam ve nüzul sebebi konusunda detaylar için bak. Ahmet Nedim Serinsu, *Kur'an ve Bağlam*, (İstanbul: Şule Yayınları, 2008), 119-121; Abdurrahman Ensari, *Sebeb-i Nüzulün Tefsire Etkisi*, (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2017), 31-36.

arasında tam bir uyumsuzluk vardır. Bilimsel tefsir anlayışı, Kur'ân'ın hedef gösterdiği veya işaret ettiği şeyle meşgul olma yerine başka hedeflere yönelmiş durumdadır. Bilimsel tefsire konu olan Kur'ân ayetleri, aslında sadece gözlemlerle değil Allah'ın kudretini ve yaratıcılığının azametini araştırarak ve çalışarak ortaya koyabilmeyi, zımnen ibret almanın içinde sayar. Bu da bilimsel çalışmalar yaparak kainattaki bu kevnî ayetlerin sırlarını çözmekle gerçekleşir. Bilimsel tefsire konu olan ayetler;

*“Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah her şeye kadirdir. Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde akıl sahipleri için deliller vardır”<sup>24</sup>*

*“Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar sağlayacak şeylerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökyüzünden indirip kendisiyle ölmüş toprağı dirilttiği yağmurda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve gökle yer arasındaki emre amade bulutları evirip çevirmesinde elbette düşünen bir topluluk için deliller vardır.”<sup>25</sup>*

gibi akıl sahiplerini araştırmaya, keşfetmeye açıkça sevk eden ayetlerdir veya zımnen bunu önermektedir. Şimdi bu ayetlerin amacı gece, gündüz, yağmur, rüzgâr gibi kevnî ayetlerde düşünenler için deliller olduğunu kula bildirmek ve zımnen kulun bunlarla ilgili araştırmalar yapmasıdır. Yoksa bilimsel tefsircinin uğraştığı gibi anlamları açık olan bu ayetlerin mesela gece ve gündüzün astronomik açıklamalarını yapıp Kur'ân'ın astronomik bilgiler içerdiğini ortaya koymak değildir. Bu tür bilimsel tefsirler dil açısından daima problemlerle doludur. Örneğin “sema” kelimesi, Kur'ân'ın nüzulünden şimdiye kadar Kur'ân muhataplarınca anlamı kapalı sayılmamıştır. O halde Astronomi biliminde ona bir karşılık bulmaya çalışmak ne derece doğru olur? Demem odur ki Kur'ân, kendisine inananın önüne bilimsel çalışma yapmayı koyarken bilimsel tefsirci ise lafızların bilimsel anlamlarıyla uğraşmaktadır. Kur'ân'ın gösterdiği başka, bilimsel tefsircilerin uğraşısı başka olmaktadır. Zımnen kainatın ve varlığın sırlarını çözerek ibret almayı ve insanlığın faydasına sunmayı öneren bu ayetler bu cihetle gayet açık ve anlaşılırdır. Buna rağmen bilimsel tefsirci, bilimsel sonuçlardan yola çıkarak ayetlerin lafızlarından bazı muhtemel manalar üretme uğraşısı vermektedir. Kur'ân çalış, keşfet, ibret al ve insanlığa faydalı ol hedefini gösterirken o ise hala şu veya bu ayeti bilimsel verilerle zorlayarak da olsa açıklama derdine düşmektedir.

<sup>24</sup> Ali İmran, 3/189-190.

<sup>25</sup> Bakara, 2/164.

Bilimsel tefsirin Kur'ân üslubuyla da sorunu vardır. Kur'ân, insan – insan, insan-Allah ve insan–tabiat ilişkilerinin esaslarını ortaya koyan edebi bir metindir. Bu ilkelerin adı da dindir. Edebî metin güzel söz söyleme sanatının ürünüdür. İnsanların ilgisini dine çekmek amacıyla Kur'ân için böyle bir üslup seçilmiştir. Onun asıl i'câzı, onun hayatın ilkelerini ortaya koyan bir dini, edebî bir dille sunma yönünde gizlidir. Nüzul döneminde muhataplarının da itiraf ettiği gibi o, sözün en güzelinin zirvesinde olduğu için böylece tarihsel olarak i'câzını, yani bir beşerin yapamayacağı bir kelâm olduğunu ispatlamıştır. Onun ortaya koyduğu insanî ilkelere insanlığın hala muhtaç olması ise onun i'câzının güncelliğini koruduğunun ispatıdır.

Kur'ân da dâhil edebî metinler, mecaz, teşbih vb. edebî üslupların yoğun olduğu metinlerdir. Sözün güzelini ortaya koymak için bu üslubu seçen edebî metinler, hitabını görünen, duyulan, hissedilen ve aklen algılanan üzerinden gerçekleştirir. Çünkü bunlar insanların etkilenme unsurlarıdır. Edebî üslup kullanan bir sözün dış vakalara veya bilimsel gerçeklere uyum endişesi yoktur. O yüzden donuk ve reel üsluba sahip bilimsel anlatım ve kavramlardan yola çıkarak bir edebî metni anlamaya çalışmak yanlış yorumlamalara neden olabilir. Örneğin bilimsel olarak güneşin doğması veya batması yoktur, dünyanın dönmesi sebebiyle biz güneşin doğduğunu veya battığını sanıyoruz. Güneşi doğar ve batar gördüğümüz için, bundan etkilenir ve olayı da tecrübe ettiğimiz gibi edebî metinlerimizde tasvir eder, anlatır ve günlük konuşmalarımızda da kullanırız. Yani güneşin doğup batışını sözlerimizde ve metinlerimizde söyleyebiliriz ve bu da yanlış bir anlatım olarak görülmez. Nitekim Kur'ân da güneşin doğup batmasından,<sup>26</sup> çıkmasından ve kaybolmasından,<sup>27</sup> Allah'ın güneşi doğudan getirdiğinden<sup>28</sup> ve güneşin batıya doğru kaymasından<sup>29</sup> söz eder. Bilimsel olarak güneşin böyle hareketleri yoktur. Bütün bu ifadeler, insana hitaptır ve insan gözünün görmesini ve olayı böyle tecrübe etmesini esas almıştır. Buna Kur'ân'da birçok yerde geçen “sema”yı da (gök) örnek olarak ilave edebiliriz. “sema”nın Kur'ân'daki birkaç kullanımı şöyledir: Gökten indiği için mecaz olarak yağmur “sema”, anlamında kullanıldığı gibi<sup>30</sup> bazı yerlerde yukarıımızda görünen inşa edilmiş katı bir yapı gibi

<sup>26</sup> Taha, 20/130; Kehf, 18/17.

<sup>27</sup> En'am, 6/78.

<sup>28</sup> Bakar, 2/258.

<sup>29</sup> İsra, 17/78.

<sup>30</sup> En'am, 6/6; Hud, 11/52.

sunulmuştur. Mesela “sema”nın parçalanması,<sup>31</sup> düşmesi,<sup>32</sup> erimesi,<sup>33</sup> Allah’ın onu bir bina kıldığı,<sup>34</sup> Allah’ın semayı yükselttiği,<sup>35</sup> kapılara sahip olduğu,<sup>36</sup> ondan parçalar indirilebileceği,<sup>37</sup> korunmuş bir tavan olduğu,<sup>38</sup> kitaplar gibi dürülebildiği,<sup>39</sup> onda burçların yaratıldığı,<sup>40</sup> dünya göğünün yıldızlarla veya ışıklarla süslendiği,<sup>41</sup> semanın yerin üzerine düşmesine Allah’ın mani olduğu<sup>42</sup> ve semanın yollara sahip olduğu<sup>43</sup> gibi kullanımların bilimsel tefsircilerin yaptığı gibi<sup>44</sup> “sema”yı burada evren olarak yorumlayabilir miyiz? Ya da bu ifadeleri Kur’ân’ın kendi üslubuyla yorumlamazsak bilimsel olarak yorumlama imkânımız var mı? Diğer taraftan Allah’ın semadan suyu indirdiği<sup>45</sup> kuşların semada dolaştığı<sup>46</sup> gibi kullanımlar da dünya atmosferinin içindeki alanı işaret eden anlam görülür. “Sema”nın Kur’ân’daki diğer bir kullanımı da semadan meleğin inişi,<sup>47</sup> Allah’ın semadan yeri idare ettiği,<sup>48</sup> gibi metafizik anlamdır. Bütün bu örnekler, ayetlerine dikkat çekmek ve ibret almaya sevk etmek için Allah kelâmının insanın anlayabileceği şekilde çıplak duyuları ve aklı esas aldığını ortaya koymaktadır. Kur’ân’da böyle nitelenen “sema”nın bilimsel olarak bir karşılığı yoktur ve olması da gerekmez. Böyle bir anlatımda bilimselliği inkar veya bilimsel verilere aykırılık aranmamalı. Burada amaç farklı olduğu için hem konu farkından hem de anlatım ve üslubun farklı olmasından söz ediyoruz. Kur’ân’ın konu ve amaçları bilimsel çalışmalardan farklı olduğu için bu ayetlerin bilimsel verilerle açıklama girişimi hem Kur’ân diline uygun düşmeyecek hem hitabın muhatap üzerindeki etkinliğine zarar verecektir. Allah’ın yeri semadan idare ettiği ve yerdeki işlerin Allah’a bir günde (insanların bin senesi) ulaşması<sup>49</sup> gibi anlatımlar ise mahiyeti bilinmeyen

<sup>31</sup> Mürselat, 77/9; İnşikak, 84/1; İnfitar, 82/1.

<sup>32</sup> Tekvir, 81/11.

<sup>33</sup> Mearic, 70/8.

<sup>34</sup> Bakara 2/22; Gafir, 40/64.

<sup>35</sup> Rahman, 55/7; Gaşiye, 88/18.

<sup>36</sup> Araf, 7/40; Hicr, 15/14; Kamer, 54/11.

<sup>37</sup> Sebe’, 34/9.

<sup>38</sup> Enbiya, 21/32.

<sup>39</sup> Enbiya, 21/104.

<sup>40</sup> Hicr, 15/16.

<sup>41</sup> Saffat, 37/6; Fussilet, 41/12; Mülk, 67/5.

<sup>42</sup> Hac, 22/65.

<sup>43</sup> Zariyat, 51/7.

<sup>44</sup> Kırca, “Kur’ân ve Tabii Bilimler”, 72-94.

<sup>45</sup> Bakara, 2/22; En’am, 6/99.

<sup>46</sup> Nahl, 16/79.

<sup>47</sup> İsrâ, 17/95.

<sup>48</sup> Secde, 32/5.

<sup>49</sup> Secde, 32/5.

gaybî konulardandır ki, zaten bilimsel parametreleri aşan bir durumdur. Yine bu örnekleri destekleyen

*“Nihayet güneşin battığı yere varınca onu siyah balçıklı bir su gözesinde batar buldu...”<sup>50</sup>*

*“Faizi yiyen kimse şeytanın çarptığı kimse gibi kalkar...”<sup>51</sup>*

gibi ayetlerde geçen “güneşin battığı yere varmak...” “güneşin balçıklı bir su gözesinde batması” ve “şeytanın çarpması” ifadeleri bilimsel ölçülerle açıklanabilir mi?

Geçmişte F. Râzî (ö. 606), “*Yeryüzünü size döşek kılan O’dur.*”<sup>52</sup> ayetinin yorumunda, mantıkî açıklamalara dayanarak kendi dönemindeki bilimsel verilerle yeryüzünün sakin olduğu/dönmediği sonucuna varmıştır.<sup>53</sup> Râzî’nin döneminde geçerli olan Batlamyos’un dünyanın merkezde kabul edilmesi teorisiyle ayetlerin tefsir etme çabası Kur’ân’ı bilimsel yöntemle anlamının hatalı bir yaklaşım olduğunu gösteren önemli bir tecrübelerdir. Kur’ân’da geçen “yedi sema” yı yedi gezegenle açıklamaya çalışan Kadı Beydâvî (ö. 685) de aynı tecrübeyi vermektedir.<sup>54</sup>

Konu ve amaç farkından dolayı Kur’ân’ın bilimsel verilerle açıklanması tam bir uyumsuzluk örneğidir. Kur’ân insanları mü’min olmaya davet eden ilahî bir kelâmdır. İnsanların mü’min olmasını amaçlayan Kur’ân incelendiğinde üç temel konuyla bu amacını ele aldığı görülür. Birincisi; insan-Allah ilişkisinde insanın Allah’a kul olmasını esas alır. İkincisi; İnsan-insan ilişkisinde ahlak, davranış ve temel hakları esas alır. Üçüncüsü; insan-tabiat ilişkisinde ıslah yapmayı, ifsat yapmamayı esas alır.

Kur’ân’ın konuları arasında bilimsel keşif, teori, formülasyon, teknik rehberlik gibi konular yoktur. Çünkü Kur’ân saydığımız bu üç esas üzere kurulu bir hayat kitabıdır. İnsana güzel, huzurlu bir hayat sunmaktadır. Bilimsel keşifler, teknik gelişmeler, hayatı kolaylaştıran unsurlardır, ancak bunlar insanların insanca yaşama ve ifsat yapmadan yaşamlarını sürdürmelerinin temelleri değildir. Bilimsel keşifler ve teknik gelişmelerin güzel, huzurlu bir toplum oluşmasında bir etkisi yoktur.

Kur’ân’ın amacı teknik ve bilimde ileri bir toplum olsaydı, bırakın

<sup>50</sup> Kehf, 18/86.

<sup>51</sup> Bakara, 2/275.

<sup>52</sup> Bakara, 2/22.

<sup>53</sup> Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer Fahrüddin er-Razî, *et-Tefsiru'l-Kebir*, (Beyrut: Daru İhya, 1420). 2: 336.

<sup>54</sup> Nasiruddin Ebu Said Kadı el-Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, (Beyrut: Daru İhya, 1418), 1: 66.

bilimsel tefsircilerin iddia ettiği gibi geleceğe dair bilimsel keşif ve malumatlar vermek; hiç olmazsa indiği dönemde mü'min topluma düşmanlara karşı etkili silah ve savaş yöntemlerini gösterir veya öldürücü hastalıklara karşı bitkisel ilaçların kullanım ve yöntemlerini bildirir ya da en azından yazılarını taş, kemik, ağaç kabuklarına yazmasınlar diye kâğıt yapımının yöntemini öğretirdi. Ancak buna ihtiyaç duymamıştır çünkü Allah tarafından verilen akıl ve zekâ bu tür keşiflere yetmektedir ve insanlık tecrübesi de bunu ispatlamıştır. Çalışması halinde bunu bir mü'min de elde edecektir, bir kafir de...

Konusu ve amacı bilim ve teknikle alakalı olmayan bir metni, Kur'an'ı, bilimsel verilerle açıklamak, zorlamadan başka bir şey değildir. Kur'an bilime ve bilimsel gelişmelere karşı duran bir metin değil, aksine teşvik edici bir konumdadır. Asırlar geçmesine rağmen bilimsel verilere aykırı olmaması onun başlı başına bir üstünlüğüdür. Müslümanlar bilimde kendilerini geliştirmek istiyorlarsa bunun yolu Kur'an'a bilimsel açıklamalar getirmek değil, bilimsel yol ve yöntemi takip etmektir. Müslümanların bilimdeki gelişmelere karşı olan acizliklerini Kur'an'ı bu şekilde yorumlamakla kapatma yolunu seçmeleri, Kur'an'ın i'câzını ortaya koymaya da bir katkısı olmamaktadır.

Kur'an ayetlerinin bilimsel gelişmeleri önceden haber verdiği iddiasıyla ayetleri bilimsel verilerle yorumlama çabası Kur'an'ın üstlenmediği bir yükü ona yüklemek anlamına gelir. Kur'an'da mevcut olan bir konuyu inkâr etmek doğru olmadığı gibi onda olmayan bir konuyu da var saymak doğru değildir. *"Bu kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık"*<sup>55</sup> *"Yaş kuru hiçbir şey yoktur ki, apaçık kitapta olmasın"*<sup>56</sup> *"Sana her şeyi açıklayıcı kitabı indirdik"*<sup>57</sup> ayetleri ya levh-i mahfuza işaret olarak ya da İslam'la ilgili her şeyin indirildiği şeklinde anlamak gerekiyor. Kur'an'ın amaçları arasında olmayan bilimselliği Kur'an'a dayatma çabası hiç olmadık yorumlara neden olmaktadır. Bir benzetme, bir misal, kevnî bir ayete dikkat çekme gibi vesilelerle yer, gök, hayvanlar âlemi, denizler, bitkiler âlemi ile ilgili ayetlerde geçen herhangi bir ifade veya kelime, bilimsel tefsir taraftarlarınca ayetlere bilimsel tefsir yapma bahanesi doğurabilmektedir. Eğer ayette yıldızlara yemin edilmişse, bilimsel tefsirci için Kur'an bir astronomi konusunu ele almış anlamına gelmektedir. Böylece bilimsel tefsirci, bu ayetin açıklamasında yıldızların birbirinden uzaklıkları, sayıları, büyüklükleri vs.

<sup>55</sup> Ena'm, 6/38.

<sup>56</sup> Ena'm, 6/59.

<sup>57</sup> Nahl, 16/89.

astronominin yıldızlarla ilgili her türlü bilgisini sanki Kur'ân bu bilgileri içeriyormuş gibi Kur'ân'ın i'câzına vurgu yapmak için ayet tefsiri olarak sunmaktadır.<sup>58</sup> Eğer Kur'ân mesela Allah'ın yeryüzüne suyu indirip kuru topraktan nebat bitirdiğine<sup>59</sup> dikkat çekerse bu, bilimsel tefsirci için meteoroloji, biyoloji ve botanik bilimlerinin verilerini kullanmaya bir bahane oluşturmakta ve böylece rüzgârın bulutları oluşturup yağmurun oluşumundan tutun, nebatatın topraktan yeşerme aşamalarına kadar bir bilgi yığına işaret eden ayet olarak muamele görmektedir. Batinî tefsir anlayışının aşırılıklarına benzeyen bilimsel tefsirdeki bu tür yorumlar, Kur'ân'ın yüklenmediği ve onu asıl amacından uzaklaştıran bir yüküdür.

Kur'ân'ın kevnî (tabiat) ayetlere atıfta bulunması, ilgili ayetleri bilimsel verilerle açıklamaya bahane olmamalıdır. Çünkü Kur'ân, insanı oraya yönelmek ve ibret almak amacıyla kevnî bir hakikate atıfta bulunur, yoksa o ayetin bilimsel bilgileri ihtiva ettiği anlamına gelmez. Söz konusu ayetin tefsirini yapmak için ilgili bilimlerin verilerini detaylarıyla sunmak, tefsir muhtevasına dahil edilemez, çünkü böyle bir faaliyet manaları ortaya çıkarmaktan ziyade, ötesine yani ilgisiz alanlara doğru dalmaya sebep olmaktadır. Mesela Kur'ân'ın fennî i'câzını ispatlamak için “Yoğunlaşmış bulutlardan bol yağmur indirdik”<sup>60</sup> ayetinin tefsirini yaparken Mısırlı jeolog Prof. Zağlul (1933- ?), rüzgâr, fırtına ve kasırga çeşitleri ve bunların hızlarından tutun sebep oldukları hasarlara ve oluşturdukları yağmur miktarlarına kadar her türlü meteorolojik bilgiler vermektedir. Yıldırım, kasırga ve hortumların nasıl oluştuğunun yanında dünyanın çeşitli bölgelerinde meydana gelmiş kasırgaların hızları ve verdikleri hasarları da sunmaktadır. Bütün bu bilgileri “yoğunlaşmış bulutlar” anlamındaki (المُعْصِرَات) kelimesinden yola çıkarak rüzgârın, bulutların oluşumundaki etkisini ve yağmurun yağmasındaki rolünü anlatmak için sunmaktadır.<sup>61</sup> Oysa gayet açık bir şekilde (المُعْصِرَات) kelimesi Arap dilinde yağmur yüklü bulutlar veya rüzgâr anlamında kullanılmıştır. Nitekim klasik ve yeni tefsirlerde de bu

<sup>58</sup> Bu duruma başta, Tantavî tefsiri olmak üzere bütün bilimsel tefsirlerde rastlamak mümkündür. Örnek olarak “yıldızlara yemin edildiği Vakıa Suresi ayet 75'in tefsiri için bkz. Muhammed Ratıb en-Nabulusî, *Mevsuatu'l-İ'cazi'l-İlmî fi'l-Kur'âni ve's-Sünneti*, (Amman: Müessesetu'l-Fursan, 2014), 48-50

<sup>59</sup> Hac, 22/5.

<sup>60</sup> Nebe', 78/14.

<sup>61</sup> Rağib Muhammed en-Neccar Zağlul, *Mine't-Tefsiri'l-İlmî Li'l-Kur'âni'l-Kerim el-Cüzu's-Selasûn*, (Daru Nahdeti, 2016), 30-40.



anlamlara vurgu yapılmıştır.<sup>62</sup> Allah'ın insanlar için yoğunlaşmış bulutlardan yağmur indirdiğini bildirmekle kendi kudretinin bir göstergesi olarak kevnî bir ayete atıfta bulunması bu ayetin meteorolojik bilgileri haber vermesi anlamında olabilir mi? Bu bilgileri detaylarıyla sunmak onun i'câzına hiçbir katkısı olamaz ve tefsir muhtevâsından sayılamaz. Burada anlaşılması gereken; insanların kâinatla olan ilişkisinde zaten her zaman yaşadığı ve gözlemediği bu ve benzeri kevnî ayetleri araştırmak sırlarını ortaya koymak ve ibret alıp insana faydalı olmaktır. Yoksa Kur'ân'ın bu bilgileri ihtiva ettiği ve onun i'câzını ispatladığını ileri sürmek, Kur'ân'ın yüklenmediği bir yükür ve onun tefsiri ile de bir ilgisi olamaz.

Bilimsel tefsirin sorunlarına değinen araştırmacıların vardığı ortak nokta, tefsirde kullanılacak olan bilimsel verilerin hipotez ve teori gibi kesin olmayan verilerin olmaması onun yerine ispatlanmış kesin verilerin değerlendirmeye alınması gerektiğidir. Mutedil bir bilimsel tefsirci olan Celal Kırca, kesin olmayan bilgilerin kullanılmasından kaçınılması ve bilimsel olarak kesinliği belirlenmiş verilerin kullanılması gereğini özellikle vurgulamasına rağmen kendisi bilimsel tefsire örnek verirken bilimsel teoriyi kullanmıştır. Mesela Kırca "*küfrü seçenler görmüyorlar mı ki, gökler (semavat) ile bitişikti biz onları ayırdık...*"<sup>63</sup> ayetini big-bang teorisiyle açıklar.<sup>64</sup> Konuyu uzatmamak için bu örnekle yetinip buna benzer örneklerin sayısı bilimsel tefsir yapanlarda az değildir deyip konuyu burada sonlandırılm.

### Sonuç

Tefsir, Allah'ın kelâmının manalarını ortaya çıkarmak ve insanın gücü nispetinde Allah'ın muradını tespit etmek olduğuna göre "bilimsel tefsir" denilen çalışmalar tefsir muhtevâsına alınamaz. Çünkü bu muhtevâyla tefsir, müfessirin dil, ahval ve sünnet üçlüsünden faydalanarak öznel görüşlerinden bağımsız olarak manayı olduğu gibi ortaya çıkarma faaliyetidir. Bilimsel tefsir çalışmaları ise ayetlerin bilimsel veriler ışığında yorumlama çabası olduğundan ayeti zorunlu olarak nüzul ortamındaki, dil, ahval ve sünnet bağlamından kopararak güncel bilimsel bir bağlam kurarak yapılan yorumlardır. Böylece metnin sahip olduğu kelime ve kavramların orijinal anlamın dışında, gelecekteki bir anlamı ifade ettiğini öne sürmek anlamına gelen dilin doğasının kabul etmediği bir yorum biçimini zorunlu kılar. Bu

<sup>62</sup> Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir Et-Taberî, *Camiu'l-Beyan*, tah. Ahmed Muhammed Şakir, (Müessesu'r-Risale, 2000) 24: 153-154; Muhammed Tahir İbn Aşûr, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, (Tunus: Daru't-Tunusiyye, 1984), 30: 25-26.

<sup>63</sup> Enbiya, 21/30.

<sup>64</sup> Kırca, "Kur'ân ve Modern Bilim", 7-34.

nedenle bu bilimsel yorumları tefsir olarak değerlendiremeyiz.

Tefsir, Kur'ân metninden yola çıkarak, onu anlama çabasıyken; bilimsel yorum ise tersinden bir işlemle bilimsel veriden Kur'ân metnine yönelir. Yani tefsir, metinden manaya doğru bir işlemken; bilimsel yorum, manadan (bilimsel veriden) metne doğru bir işlemdir. O yüzden tefsirde, etkin olan Kur'ân metniyken; bilimsel yorumda, etkin olan bilimsel veri, pasif olan Kur'ân metnidir. Bilimsel yorumda her halü karda bilimsel veri esas olduğundan ne olursa olsun Kur'ân metni bu veriye uydurulur. Bu yaklaşım tabii olarak onu tefsir kavramının dışına itmektedir.

İnsanı bilimsel olarak geliştirmek Kur'ân'ın ne amacı ne de konusudur. Çünkü Allah bu konuda gelişmesi için gerekli yeteneklerle insanı donatmıştır. O nedenle Allah hiçbir peygamber vasıtasıyla bilimsel bir rehber olsun diye bir kitap göndermemiştir. Kur'ân dahil bütün ilahî kitaplar bir hayat kitabı olarak hidayet rehberidir. Kur'ân bu rehberliğini edebî bir dille hitap ederek gerçekleştirmiştir. İnsanların dikkatini kendisine çekmek, insanların kevnî veya lafzî ayetleri düşünmesini ve onlardan ibret almasını sağlamak için dili en yüksek edebî tarzda kullanmıştır. Bu üslupta olan bir metni, reel ve donuk bilimsel dille açıklamak metnin tabiatından uzak ve tuhaf anlamlara sebep olacaktır. Bu yönüyle batınî tefsirin düştüğü tuhaf anlamların bir benzeri bilimsel tefsir çalışmalarında da görülmektedir. İnsanın huzuru için gönderilen Kur'an'ın bu hedefiyle ilgisiz olan bilimsel tefsir çalışmalarının bu açıdan da tefsirle sorun yaşadığını söyleyebiliriz.

Bilimsel tefsire konu olan ayetlerin amir manası inanların onların bilimsel tefsirini yapmaları değil; kevnî ayetlerde delil bulmaları ve ibret alıp insanlara faydalı olmak amacıyla bilimsel çalışmalar yapmalarıdır. Ayetlerin bilimsel açıklamasının, Kur'ân'ın i'câzını ispatlayıcı bir niteliği yoktur, çünkü bu yorumların hiçbiri bilimsel bir keşiften önce çıkarılmış sonuçlar olmamıştır. Bu yorumlar keşiflerden sonra ayetin anlamında var olduğu iddiasını taşıyan uzak anlamlardır. Kur'ân i'câzını tarihsel olarak ispatlamıştır ve onun güncel i'câzı ise insanlığın hala onun gösterdiği ilkelere ve rehberliğe muhtaç olmasındadır. Bilimsel verilerle Kur'ân'ı yorumlayıp yüceliğini ispatlamaya çalışmak yerine, müslümanlar onun ilklerini yaşasalar o zaman onun gerçek yüceliğini dünyaya göstermiş olurlardı. Son bir cümle olarak; uzak ve zorlama yorumlarla Kur'ân ayetlerine yapılan bilimsel yorumların tefsir kavramına dâhil edilemeyeceği rahatlıkla söylenebilir.



**KAYNAKÇA**

- AKBAŞ, Ahmet. "Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri". Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 7/15 (2016): 75-93
- ALBAYRAK, "Halis. Tefsir İlminin Sınırlarına Dair". Tefsir Nasıl Bir ilimdir Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantısı (15-16 Mayıs 2010, 2011): 78-85.
- BEYDÂVÎ, Kadı Nasiruddin Ebu Said. Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil. Beyrut: Daru İhya, 1418.
- CÜNDİOĞLU, Düccane. "Ernest Renan ve Reddiyeler Bağlamında İslam-Bilim Tartışmalarına Bibliyografik Bir Katkı". Dîvân: İlmî Araştırmalar 2(1996): 1-94.
- DEMİR, Şehmus. Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- GEZER, Süleyman. Kur'an'ın Bilimsel Yorumu. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009.
- GÜLLÜCE, Veysel. "Kur'an'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi" Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi (İstanbul, 2010): 377-399.
- İBN AŞUR, Muhammed Tahir. et-Tahrir ve't-Tenvir. Tunus: Daru't-Tunusiyye, 1984.
- KIRCA, Celal. İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'an'a Yönelişler. İstanbul: Marifet y. 2009.
- KIRCA. Kur'an-ı "Kerim'in Tefsiri ve İlimlerle Olan Münasebeti". İslâm Medeniyeti 5/2 (1981): 17-26.
- KIRCA. "Kur'an ve Modern Bilim: İlişkisi-Sahası-Sorunları". Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 15 (2012): 7-34.
- KIRCA. "Kur'an ve Tabii Bilimler". Kur'an Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi, 2/16,17,18 (1999): 72-94.
- KIRCA. "Kur'an'ı Anlamada Dil Problemi". Kur'an Mesajı: İlmi araştırmalar Dergisi 1/9 (1998): 34-60.
- MERTOĞLU, M. Suat. "Kur'an'ı Modern Bilimlerin Işığında Okumak: Tantavi Cevheri Örneği". Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, 16/30 (2011): 93-113.
- NABULUSÎ, Muhammed Ratıb. Mevsuatu'l-İ'cazi'l-İlmî fi'l-Kur'âni ve's-Sünneti. Amman: Müessesetu'l-Fursan, 2014.
- EN-NECCAR, Zağlul Rağib Muhammed. Mine't-Tefsiri'l-İlmî Li'l-Kur'âni'l-Kerim el-Cüzu's-Selasûn. Daru Nahdeti, 2016.

- RÂZÎ, Fahrüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer. et-Tefsiru'l-Kebir. Beyrut: Daru İhya, 1420.
- RUMÎ, Fehd. Dirasat fi ulumi'l-Kur'ân, yy. 2003.
- SERİNSU, Ahmet Nedim, Kur'an ve Bağlam, (İstanbul: Şule Yayınları, 2008), 119-121.
- SUYÛTÎ, Celalüddin. el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'ân. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl, 1974.
- ŞATİBÎ, İbrahim b. Musa. el-Muvafakat. thk. Ebu Ubeyde Meşhur b. Hasan. Daru ibn Affan, 1997.
- TABERÎ, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir. Camiu'l-Beyan. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Müessestu'r-Risale, 2000.
- TEYYAR, İbn Süleyman b. Nasir. Mefhumu't-Tefsir ve't-Te'vil ve'l-İstinbat ve't-Tedebbür ve'l-Müfessir. Daru İbnu'l- Cevzî, 1427.
- ZEHEBÎ, Muhammed Hüseyin. et-Tefsir ve'l-Müfessirun. Kahire: Mektebetu Vehbe, ty.
- ZÛRKANÎ, Muhammed Abdulazim. Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'ân. Matbatu İsa el-Babi, ty.



## THE PROBLEM OF SCIENTIFIC COMMENTARY TO BE TAFSIR

✉ Kutbettin EKİNCİ<sup>a</sup>

### Extended Abstract

This study is answering the following question. Can the Qur'anic interpretation known as "scientific commentary" take place in the science of tafsir? This approach, which interprets verses in the light of scientific statements, is problematic in the following areas with the tafsir: Definition of tafsir, tafsir's method, Quran language, Qur'anic style, purpose of Qur'an, subject of Qur'an... Tafsir is the activity of uncovering the meanings of God's word. In that sense, it remains true to the meanings of the verses. Scientific tafsir goes out of the real meaning by making distant interpretations. Thus, tafsir scholarship allows the object to be objective in the interpretation of verses. It is a mistake to compare scientific tafsir activity by comparing it with fiqh interpretations. Scientific commentators make this analogy. Scientific commentary does not resemble other Islamic sciences such as fiqh. Because the Qur'an is not a source for the humanities while it is a source for fiqh. For example, the subject of fiqh is not the Qur'an itself first, they are non-Qur'anic. But it goes to the Qur'an to solve his own problems and advocates opinions accordingly. The source of scientific knowledge is not the Qur'an. It has his own methods and resources to access knowledge. Scientific knowledge does not accept the Qur'an as a source of information. For this reason, it can not be compared to the Qur'an commentary on the interpretation of the Qur'an. Scientific commentary tries to interpret the Qur'an by taking the information obtained through scientific studies. Thus, scientific knowledge is made the source of the Qur'an. The methods of tafsir identification are specific. Tafsir scholarship is based on the following; the Qur'anic language, the conditions of the descending period and the circumcision... From this point of view, it is difficult to say that he is doing a

---

<sup>a</sup> Asst. Prof., Mardin Artuklu University Faculty of Islamic Sciences, [kutbettinekinci@gmail.com](mailto:kutbettinekinci@gmail.com)

commentary activity. Scientific commentators claim that the Qur'an gave notice scientific discoveries. They make this the basis of the Qur'anic miracles. However, from the Qur'an's point of view to the day- no scientific discoveries, including inventions of Muslim scientists, are not based on Qur'an verses. It leaves Muslim scientists under insufficient suspicion by doing this. The subject of the Qur'an is not scientific knowledge. The Qur'an does not contain any information for the technological development of people or for the advancement of scientific knowledge. Because its subject is how people should live. Its subject is his responsibility to God, the responsibility of man to the community, and the responsibility of man to the surroundings. Its purpose is not to develop people technologically. His purpose is to offer a beautiful and peaceful life to human beings. For this reason, no prophet has ever pioneered scientific discoveries. Scientific tafsir is in an effort to incorporate these issues into the interpretations of the mannered that the Qur'an does not deal with. Therefore, both subjective and irrelevant interpretations emerge. The verses, which are the subject of scientific tafsir, in fact mandate to humans to be good servants. It wants believers to be useful to people by doing scientific work. One of the reasons why scientific commentary can not be tafsir is that it is an interpretation contrary to the nature of language. Because this understanding of commentary puts on the meaning of the words used by the Qur'an which came down centuries ago. However, a correspondent speaks while observing the situation of the interlocutors and he uses the language words, concepts of the time he lived. Otherwise he can not agree with his interlocutors. The objective interpretation of the Qur'an is the interpretation made by observing the language of the time of descent. It has no interest in the universe or history. The linguistic nature requires this at the level of words. A word used by my correspondent must be understood in the sense of the time it is used. A word used in a time frame can not express a meaning to be imposed on it in the future. For example, the word "seyyare" in the Qur'an means caravan but nowadays it means car. Accordingly, we can not say that the Qur'an has talked about cars long ago. As such, for example, scientific commentators give the meaning of "alak" in the Qur'an to the embryo. They claim that the Qur'an spoke of the "embryo" centuries ago which was a biology phrase. They load the meanings in the Qur'an with meanings that have emerged today. This article suggests that "scientific commentary" can not be included in the study of commentary, because it does not correspond to the science of tafsir in these matters.

**Keywords:** Tafsir, Ta'wil, Scientific Tafsir, Language.

